

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXI
Књига 69

Нови Сад, јун 2009
Број 6

ЧЛАНЦИ

UDC 347.91:347.65/66

Dr Dejan B. Đurđević

docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

О РЕФОРМИ РАЗЛОГА НЕДОСТОЈНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ*

SAŽETAK: Autor analizira razloge za nedostojnost koje je predložila Komisija za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije (koju je imenovala Vlada Republike Srbije 2006. godine) i konstatuje da su učinjene dve izmene. Jedna izmena je učinjena po uzoru na § 2339. st. 1. Nemačkog građanskog zakonika i predviđa da je nedostojan onaj ko umišljajno dovede ostavioca u stanje stalne nesposobnosti za sačinjavanje testamenta. Druga izmena se ogleda u uvođenju novog razloga za nedostojnost koji predviđa da je nedostojan onaj koji je onemogućio ili pokušao da onemogući ostvarenje onog reda nasleđivanja koji je ostavilac računao. Autor konstatuje da učinjene izmene nisu unapredile postojeći sistem nedostojnosti za nasleđivanje. Predložene odredbe ne poseduju potrebnu preciznost, niti su u stanju da odgovore pravno-političkim ciljevima ustanove nedostojnosti. S druge strane, Komisija je propustila da otkloni nedostatke razloga za nedostojnost koji se tiče težeg ogrešenja o zakonsku obavezu izdržavanja prema ostaviocu. Autor predlaže da se Komisija za izradu Građanskog zakonika osloni na postojeća rešenja, koja su nastala po uzoru na čl. 540. Švajcarskog građanskog zakonika. Najbitnije izmene tičale bi se preciznijeg formulisanja razloga za nedostojnost koji se tiče povrede zakonske obaveze izdržavanja prema ostaviocu. Takođe, predlaže se da lišenje roditeljskog prava prema ostaviocu bude uvršćeno u katalog razloga za nedostojnost, jer bi se time afirmisao princip porodičnopravne pravičnosti i zaštita prava deteta.

* Rad primljen: 24. II 2009. godine.

Ključne reči: naslednik, pretpostavke za nasleđivanje, sposobnost za nasleđivanje, nedostojnost, izrada Građanskog zakonika Republike Srbije

1. UVOD

Relativna nepromenljivost i stabilnost srpskog naslednog prava, koja predstavlja jednu od njegovih važnijih odlika u periodu od 1955. godine do danas, ne važi za institut nedostojnosti. Režim nedostojnosti za nasleđivanje postavljen Saveznim zakonom o nasleđivanju iz 1955. godine važio je četiri decenije i nije menjan sve do stupanja na snagu važećeg Zakona o nasleđivanju Srbije.¹ Rešenje važećeg Zakona o nasleđivanju ne može se pohvaliti takvom dugovečnošću. Sistem nedostojnosti koji je ustanovljen 1995. godine, promenjen je odlukom Ustavnog suda Republike Srbije od 2003. godine, kojom je utvrđeno da jedan od razloga za nedostojnost nije u saglasnosti sa Ustavom.² Postoje tendencije da se koncepcija nedostojnosti ponovo menja. Komisija za izradu Građanskog zakonika, koju je obrazovala Vlada Republike Srbije, predlaže da se reformišu razlozi za nedostojnost.³ Zbog toga je neophodno analizirati ranija, postojeća i predložena rešenja i probleme koji se javljaju u praksi u vezi sa primenom razloga za nedostojnost. Iz takve analize proistekao bi odgovor na sledeća pitanja: 1) da li se predloženim izmenama unapređuje ustanova nedostojnosti ili se postiže suprotan efekat i 2) da li je poželjno predložiti neke druge izmene koje bi poboljšale rešenje važećeg Zakona o nasleđivanju.

2. RAZLOZI ZA NEDOSTOJNOST U POSLERATNOM NASLEDNOM PRAVU SRBIJE

Zakon o nasleđivanju iz 1955. godine predviđao je pet razloga za nedostojnost. Prema čl. 131. tog Zakona, nedostojan je da nasledi: 1) onaj koji je sa umišljajem lišio života ostavioca, ili je pokušao da ga liši života; 2) onaj koji je prinudom ili pretnjom naterao, ili prevarom naveo ostavioca da napravi ili opozove testament ili neku odrebu testameta, ili ga je sprečio da to učini; 3) onaj koji je uništio ili sakrio testament ostaviočev u nameri da spreči ostvarenje poslednje volje ostaviočeve, kao i onaj koji je falsifikovao testament ostaviočev; 4) onaj koji se teže ogrešio o zakonsku obavezu izdržavanja prema ostaviocu prema kome je imao zakonsku obavezu izdržavanja, kao i onaj koji nije hteo ukazati ostaviocu

¹ Usporedi: čl. 131. Zakona o nasleđivanju („Službeni list FNRJ”, br. 20/1955) i čl. 126. Zakona o nasleđivanju Srbije („Službeni glasnik SRS”, br. 52/1974).

² Vidi odluku Ustavnog suda Republike Srbije IU br. 358/95, od 25. septembra 2003, „Službeni glasnik RS”, br. 101/2003, od 17. 10. 2003, str. 18—19.

³ Vidi: Vlada Republike Srbije. Komisija za izradu Građanskog zakonika, *Rad na izradi Građanskog zakonika Republike Srbije. Izveštaj Komisije sa otvorenim pitanjima*, Beograd 2007, str. 140.

nužnu pomoć; 5) građanin FNRJ koji je prebegao iz zemlje da bi izbegao osudu za teže krivično delo, ili izbegao obavezu služenja vojske ili vršio neprijateljsku delatnost protiv FNRJ, pa se do smrti ostavioca ne vrati u zemlju. Zakon o nasleđivanju Srbije iz 1974. preuzeo je odredbe o nedostojnosti iz Zakona o nasleđivanju iz 1955. godine.⁴ Nakon reforme srpskog naslednog prava 1995. godine došlo je do promena u normiranju razloga za nedostojnost. Suštinske izmene odnosile su se na treći i peti razlog nedostojnosti. Zakonodavac je suzio ove razloge za nedostojnost i afirmisao pravo na nasleđivanje.

Što se tiče trećeg razloga nedostojnosti, Zakon o nasleđivanju Srbije iz 1995. godine predviđa da je nedostojan za nasleđivanje: „*onaj ko je u nameri sprečavanja ostaviočeve poslednje volje uništio ili sakrio njegovo zaveštanje, ili ga je falsifikovao.*”⁵ Formulacije čl. 131. tač. 3. Zakona o nasleđivanju iz 1955, odnosno čl. 126. tač. 3. Zakona o nasleđivanju Srbije iz 1974. godine nedvosmisleno ukazuju na to da falsifikovanje ostaviočevog testamenta samo po sebi vodi ka nedostojnosti. Sud ne mora da utvrđuje nameru naslednika da falsifikovanjem testamenta spreči ostvarenje ostaviočeve poslednje volje. Pomenuti zakoni prave jasnu razliku između naslednika koji su uništili, odnosno sakrili ostaviočev testament i naslednika koji su testament falsifikovali. Dok je kod uništavanja i sakrivanja testamenta nastupanje nedostojnosti bilo uslovljeno postojanjem jednog subjektivnog elementa — *namere sprečavanja ostvarenja ostaviočeve poslednje volje*, kod falsifikovanja postojanje takve namere bilo je irelevantno.⁶ Važeći Zakon o nasleđivanju ne prihvata takvo razlikovanje. Formulacija čl. 4. tač. 3. navodi na zaključak da je nedostojnost onoga koji je falsifikovao ostaviočev testament uslovljena postojanjem njegove namere da spreči ostvarenje ostaviočeve poslednje volje.⁷ Ovakvo rešenje treba pozdraviti. I u uporednom pravu je preovladalo stanovište da se pravno-politički ciljevi kod ovog razloga nedostojnosti ne sastoje u zaštiti poštenja u pravnom saobraćaju, već u autonomiji ostaviočeve volje.⁸ Naslednik koji falsifikuje ostaviočev testament da bi doprineo ostvarivanju njegove poslednje volje (na primer, falsifikovanje izgubljenog ostaviočevog testamenta) ne treba da bude nedostojan za nasleđivanje.⁹

Zakonom iz 1995. godine znatno je sužen i peti razlog za nedostojnost. Nedostojnim se smatrao samo onaj vojni obveznik koji je napustio

⁴ Vidi čl. 126. Zakona o nasleđivanju Srbije („Službeni glasnik SRS”, br. 52/1974).

⁵ Vidi čl. 4. tač. 3. Zakona o nasleđivanju Srbije.

⁶ U tom smislu se izjašnjavala i pravna nauka. Vidi umesto svih: Finžgar, *Nasleđivanje*, odrednica u: Stanković, Perović, Trajković (red.), *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, Beograd 1978, tom II, str. 358.

⁷ U tom smislu: Antić/Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd 1996, str. 110—111.

⁸ Vidi: Stürmer, u: Jauernig (Hrsg.), *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*, München 2003, str. 1873.

⁹ U tom smislu: Brox, *Erbrecht*, Köln, Berlin, Bonn, München 2003, str. 166; Speckmann, *Erbunwürdigkeit bei Testamentsfälschung in Sinne des Erblasserwillens*, Juristische Schulung 1971, str. 235. Suprotno: Schlüter, *BGB — Erbrecht*, München 1994, str. 128—129.

zemlju da bi izbegao dužnost njene odbrane, a do smrti ostaviočeve se ne vrati u zemlju. Ustavni sud je utvrdio da je taj razlog nedostojnosti protivustavan.¹⁰ Pitanje ustavnosti ove odredbe podelilo je nauku i praksu.¹¹ U svakom slučaju, nakon donošenja novog ustava, koji u čl. 59. st. 2. predviđa da pravo nasleđivanja ne može biti ograničeno ili isključeno zbog neispunjavanja javnih obaveza, postalo je nesporno da ovakav razlog nedostojnosti više ne može naći svoje mesto u srpskim zakonima.

Komisija za izradu Građanskog zakonika, koju je formirala Vlada Republike Srbije, predlaže promenu razloga za nedostojnost koji se tiču zadiranja u ostaviočevu slobodu testamentarnog raspolaganja. Prema predlogu za budući Građanski zakonik Republike Srbije, nedostojan da nasledi bio bi onaj: 1) koji je umišljajno usmrtio ostavioca ili je to pokušao; 2) koji je umišljajno doveo ostavioca u stanje stalne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja; 3) je koji onemogućio ili pokušao da onemogući ostvarenje onog reda nasleđivanja koji je ostavilac odredio ili hteo da odredi ili sa kojim je računao; 4) koji se teže ogrešio o zakonsku obavezu izdržavanja ostavioca, ili mu je uskratio nužnu pomoć.¹² Novinu predstavljaju drugi i treći razlog za nedostojnost. Oni će uglavnom i biti predmet ovog rada.

3. PRIRODA I CILJEVI NEDOSTOJNOSTI

Prilikom razmatranja zakonskih rešenja o razlozima za nedostojnost ne smeju se izgubiti iz vida priroda i pravno-politički ciljevi ove ustanove. Nedostojno za nasleđivanje je ono lice kome pravni poredak zabranjuje da nasledi određenog ostavioca.¹³ Nedostojnost proizvodi uža pravna dejstva od nesposobnosti za nasleđivanje. Naime, nesposobnost za nasleđivanje ima apsolutno dejstvo. To znači da lice koje je nesposobno za nasleđivanje ne može naslediti nijednog ostavioca. Nasuprot tome, nedostojnost za nasleđivanje ima relativno dejstvo. Ona izvire iz odnosa naslednika prema konkretnom ostaviocu i sprečava ga da postane naslednik upravo tog ostavioca.¹⁴ Zbog toga se nedostojnost za nasleđivanje naziva još i *relativnom nesposobnošću*.¹⁵

¹⁰ Vidi odluku Ustavnog suda Republike Srbije IU br. 358/95, od 25. septembra 2003, „Službeni glasnik RS”, br. 101/2003, od 17. 10. 2003, str. 18—19.

¹¹ U prilog stanovištu da je odredba protivustavna vidi: Vodinić, *Ograničenje prava vojnih obveznika na nasleđivanje i slobode testamentarnog raspolaganja u njihovu korist*, Pravni informator, br. 5/2003, str. 15—22. Za suprotno shvatanje vidi: Antić, *Nasledno pravo*, Beograd 2008, str. 75; Odluka Saveznog ustavnog suda U 107/96, objavljena u Antić/Đurđević, *Priručnik za nasledno pravo*, Beograd 2003, str. 38—39.

¹² Vlada Republike Srbije. Komisija za izradu Građanskog zakonika, *Rad na izradi Građanskog zakonika Republike Srbije. Izveštaj Komisije sa otvorenim pitanjima*, Beograd 2007, str. 140.

¹³ Vidi umesto svih: Kipp/Coing, *Erbrecht — Ein Lehrbuch*, Tübingen 1990, str. 471—472; Kreč/Pavić, *Komentar Zakona o nasleđivanju (sa sudskom praksom)*, Zagreb 1964, str. 422; Gavella, *Nasledno pravo*, Zagreb 1986, str. 87.

¹⁴ Vidi: Antić/Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd 1996, str. 107.

¹⁵ U tom smislu: Echer, *Bürgerliches Recht VI — Erbrecht*, Wien, New York 2002, str. 14.

Nedostojnost za nasleđivanje predstavlja građanskopravnu (civilnu) kaznu za nedozvoljeno ponašanje naslednika prema ostaviocu.¹⁶ Ovu ustanovu opravdavaju višestruki pravno-politički ciljevi. Kroz nedostojnost se ostvaruje opšti pravni princip po kome niko ne može izvlačiti korist iz svojih nedozvoljenih postupaka.¹⁷ Zahvaljujući ustanovi nedostojnosti nikakvu korist iz zaostavštine neće dobiti lice koje je nedozvoljenim ponašanjem dovelo sebe u poziciju da postane naslednik (na primer, umišljajno ubije ostavioca; falsifikuje njegov testament) ili poboljšalo svoj naslednopravni položaj (na primer, sin pretnjom natera ostavioca da opozove neki legat i tako smanji svoje obaveze). Takođe, nedostojnost sprečava određeno lice da postane naslednik u situaciji kada bi to predstavljalo očiglednu nepravdu prema ostaviocu (na primer, otac napusti dete i odbija da ga izdržava, a nakon smrti deteta traži deo nasledstva).

Osim toga, ustanova nedostojnosti za nasleđivanje nalazi svoje opravdanje i u tzv. hipotetičkoj volji ostavioca. Teže ogrešenje naslednika prema ostaviocu može se sankcionisati tako što bi ga ostavilac putem testamenta isključio iz nasledstva. Međutim, u nekim situacijama ostavilac će biti objektivno sprečen da to učini (na primer, kada sin ubije majku), ili neće imati saznanje za to da je naslednik izvršio neku nedozvoljenu radnju (na primer, sin falsifikuje očev testament i čeka njegovu smrt da bi taj falsifikat predao ostavinskom sudu). U takvim situacijama, hipotetičku volju ostavioca nadomešćuje zakonodavac kroz pravila o nedostojnosti za nasleđivanje.¹⁸

Pošto se ustanovom nedostojnosti ograničava ustavom zajemčeno pravo na nasleđivanje¹⁹ razlozi za nedostojnost predstavljaju tzv. *zatvoreni krug* (iscrpljen katalog; *numerus clausus*). Naime, ustavom zajemčena prava mogu se ograničavati samo zakonom i u obimu koji je neophodan da bi se ostvarila svrha radi koje je ograničenje predviđeno. Ustav zabranjuje da se ograničavanje ustavom zajemčenih prava proteže do tačke koja bi predstavljala zadiranje u njegovu suštinu.²⁰ Sledstveno tome, nije dozvoljeno da se prilikom primene i tumačenja odredbi o nedostojnosti za nasleđivanje putem analogije uvode novi razlozi za nedostojnost.²¹ Uzmimo, primera radi, da jedan milioner, koji se nalazi na samrti, ima sina i unuka. Unuk zna da će njegovog dedu (ostavioca) naslediti njegov otac (ostaviočev sin). Ta okolnost ga može navesti da usmrti svog oca pre dedine smrti, kako bi kada deda umre postao zakonski naslednik po pravu predstavljanja. U ovom slučaju, prema izričitom slovu zakona unuk nije

¹⁶ Vidi umesto svih: Kipp/Coing, *op. cit.*, str. 473; Blagojević, *Nasledno pravo*, Beograd 1983, str. 72.

¹⁷ Vidi: Čavoški/Vasić, *Uvod u pravo II*, Beograd 1996, str. 181—182. Uporedi čl. 1028. Opšteg imovinskog zakonika: „Najveća je nepravda, kod ko od zla djela svog, još i kakvu korist ima.”

¹⁸ Vidi: Brox, *op. cit.*, str. 164.

¹⁹ Vidi čl. 59. Ustava Republike Srbije.

²⁰ Vidi čl. 20. st. 1. Ustava Republike Srbije.

²¹ U tom smislu vidi: Brox, *op. cit.*, str. 164; Olzen, *Erbrecht*, Berlin, New York 2001, str. 248; Finžgar, *op. cit.*, tom II, str. 358.

nedostojan da nasledi svog dedu. Čl. 4. tač. 1. Zakona o nasleđivanju predviđa da je nedostojan da nasledi onaj ko je sa umišljajem lišio života ostavioca. In concreto unuk nije lišio života ostavioca, već njegovog sina, što ne predstavlja razlog za nedostojnost. Međutim, ovde su prisutni pravno-politički razlozi zbog kojih je uvedena ustanova nedostojnosti, jer je unuk izvršenjem nedozvoljene radnje doveo sebe u poziciju da postane zakonski naslednik. Uprkos tome, sud će ostaviočevog unuka morati da oglasi za naslednika, jer princip iscrpljenog kataloga razloga za nedostojnost ne dozvoljava da se putem analogije njihov broj povećava. U prilog ovakvom shvatanju možemo navesti i ustavnu normu koja obavezuje sudove da prilikom ograničavanja ljudskih prava vode računa o suštini prava koje se ograničava, važnosti svrhe ograničenja, prirodi i obimu ograničenja, odnosu ograničenja sa svrhom ograničenja, kao i postojanjem načina da se svrha ograničenja postigne manjim ograničenjem (princip proporcionalnosti).²²

4. DOVOĐENJE OSTAVIOCA U STANJE TRAJNE NESPOSOBNOSTI ZA SAČINJAVANJE TESTAMENTA

4.1. Opšte napomene

Predlog budućeg Građanskog zakonika predviđa da je nedostojan za nasleđivanje onaj koji umišljajno dovede ostavioca u stanje stalne nesposobnosti za sačinjavanje testamenta. Ovo rešenje ima uzor u § 2339. st. 1. Nemačkog građanskog zakonika, koji predviđa da je nedostojan (Erbunwürdig) onaj ko umišljajno i protivpravno usmrti ili pokuša da usmrti ostavioca, ili ga dovede u stanje, usled kojeg bi ostavilac sve do svoje smrti bio nesposoban da sačini ili opozove svoje raspolaganje za slučaj smrti.

4.2. Analiza razloga

Biće (činjenično stanje) ovog razloga za nedostojnost sastoji se u umišljajnom dovođenju ostavioca u stanje fizičke ili mentalne nesposobnosti za sačinjavanje testamenta. Izraz „nesposobnost za sačinjavanje zaveštanja” ne treba razumeti isključivo u smislu dovođenja ostavioca u stanje testamentarne nesposobnosti. Naime, nužan uslov za sačinjavanje testamenta je postojanje testamentarne sposobnosti. Testamentarna sposobnost je uslovljena uzrastom i sposobnošću za rasuđivanje.²³ Sledstveno tome, naslednik će biti nedostojan za nasleđivanje ako umišljajno dovede ostavioca u stanje trajne nesposobnosti za rasuđivanje, na primer tako što bi ga postepeno trovao i izazvao kod njega neku duševnu bolest.²⁴ Među-

²² Vidi čl. 20. st. 3. Ustava Republike Srbije.

²³ Vidi čl. 79. Zakona o nasleđivanju.

²⁴ Primer naveden prema: Olzen, *op. cit.*, str. 249.

tim, ne treba izgubiti iz vida da nesposobnost za sačinjavanje testamenta može nastupiti i kao posledica nekog drugog razloga, a ne samo gubitka sposobnosti za rasuđivanje. Strani autori stoje na stanovištu da je ovaj razlog nedostojnosti ostvaren i onda kada naslednik dovede ostavioca u stanje *telesne nesposobnosti* za sačinjavanje ili opozivanje testamenta, na primer, kada naslednik osakati ostavioca.²⁵ Takođe, ovaj razlog nedostojnosti bi mogao da se primeni i na naslednika koji svoju nepismenu majku, sve do njene smrti, drži zatvorenu u seoskoj kući i na taj način je trajno sprečava da pristupi sudu i sačini testament.

Da bi nastupila nedostojnost neophodno je da naslednik kod ostavioca izazove trajnu nesposobnost za sačinjavanje testamenta. Izraz „trajna nesposobnost” treba razumeti u smislu da je stanje ostaviočeve nesposobnosti za sačinjavanje testamenta, koje je izazvano krivicom naslednika, neprekidno trajalo sve do ostaviočeve smrti. Nanošenje telesnih povreda koje izazivaju privremenu duševnu ili telesnu nesposobnost za sačinjavanje testamenta, kao i privremeno sprečavanje ostavioca da pristupi sudu radi sačinjavanja testamenta, nema za posledicu nedostojnost.

Za postojanje ovog razloga neophodan je umišljaj naslednika. Nehatno dovodenje ostavioca u stanje trajne nesposobnosti za sačinjavanje testamenta ne vodi ka nedostojnosti. Takođe, nedostojnost neće nastupiti kada postoje razlozi koji isključuju krivicu naslednika (na primer, naslednik je neuračunljiv, ili je radnju kojom je ostavioca učinio nesposobnim za sačinjavanje testamenta preduzeo u nužnoj odbrani). Kod primene ovog razloga za nedostojnost postavlja se pitanje relevantnosti motiva kojima se potencionalni naslednik rukovodi kada dovodi ostavioca u stanje nesposobnosti za testiranje. Prema vladajućem shvatanju, sud ne mora utvrđivati postojanje naslednikove namere spečavanja ostavioca da raspolaze svojom imovinom za slučaj smrti.²⁶ Tako, biće nedostojno za nasleđivanje dete koje trovanjem izazove nesposobnost za rasuđivanje svog teško i smrtno bolesnog roditelja, iako je to učinilo u nameri da mu olakša bolove. Takođe, naslednik koji je kod svog ostavioca izazvao trajnu nesposobnost za rasuđivanje ne može otkloniti sankciju nedostojnosti dokazivanjem da ostavilac uopšte nije ni imao nameru da sačinjava testament. Kod ovog razloga za nedostojnost ratio legis ne ide za tim da zaštiti nepovredivost konkretno ispoljene ostaviočeve namere za sačinjavanje testamenta, već da pruži apstraktnu zaštitu njegove slobode testiranja.

4.3. Kritički osvrt

Postavljanje ovakvog razloga za nedostojnost predstavljalo bi relativnu novinu u srpskom naslednom pravu. Do istog rezultata mogla bi dove-

²⁵ Primer naveden prema: Edenhofer, u: Palandt (Hrsg.), *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1995, str. 2136.

²⁶ Vidi: Edenhofer, u: Palandt (Hrsg.), *op. cit.*, str. 2136.

sti i primena čl. 4. tač. 2. važećeg Zakona o nasleđivanju. Sve radnje kojima naslednik umišljajno dovodi ostavioca u stanje trajne nesposobnosti za testiranje, mogu se podvesti pod prinudno sprečavanje ostavioca da sačini ili opozove testament, odnosno neku njegovu odredbu. Pravno-politički razlozi koje je zakonodavac želeo da postigne propisivanjem ovakve odredbe, mogu se postići i primenom postojećih pravila. Ovo možemo pokazati na konkretnom primeru. Uzmimo da otac najavljuje svojoj ćerki da će je isključiti iz nasleđstva zbog nedoličnog ponašanja. Da bi sprečila ostavioca u ostvarenju ovakve namere, ćerka mu nanese telesnu povredu usled koje ostavilac postane trajno nesposoban za rasuđivanje. Ovakva radnja se može kvalifikovati kao prinudno sprečavanje ostavioca da sačini testament, tako da bi i prema važećim normama imala za posledicu nedostojnost za nasleđivanje.

Međutim, ono što je sporno i po važećem, ali i po predloženom rešenju, jeste pravni značaj održavanja ostavioca u stanju trajne nesposobnosti za sačinjavanje testamenta. Moguće je da se ostavilac iz nekog drugog uzroka nalazi u stanju nesposobnosti za sačinjavanje testamenta, a da naslednik umišljajno propušta da preduzme radnje koje je dužan preduzeti kako bi to stanje prošlo, na primer, supruga, kojoj je povereno da se stara o svom duševno obolelom suprugu namerno mu ne daje lekove, kako bi sprečila njegovo izlečenje. Pošto se razlozi za nedostojnost ne smeju proširivati primenom analogije, ovakav i slični slučajevi ne bi mogli da se podvedu ni pod čl. 4. tač. 2. važećeg Zakona o nasleđivanju, niti pod novi razlog koji je predviđen predlogom Građanskog zakonika. Iz redakcije predloženog rešenja („koji je umišljajno doveo”) proističe da tvorac norme insistira na tome da se radnja naslednika, koja je element činjeničnog stanja nedostojnosti, mora sastojati u aktivnom ponašanju — činjenju. Neće biti nedostojan naslednik koji propuštanjem sprečava ostavioca da postane sposoban za sačinjavanje testamenta.

Imajući u vidu izneto, može se zaključiti da predložen razlog nedostojnosti nije suštinski unapredio postojeće zakonsko rešenje. Sve ono što je moglo da se sankcioniše po važećem zakonu, moći će i nakon donošenja ovakve norme u budućem Građanskom zakoniku. Takođe, održavanje ostavioca u stanju nesposobnosti za sačinjavanje testamenta, koje po važećem zakonu ne predstavlja razlog za nedostojnost, neće voditi ka nedostojnosti ni prema normi koju predlaže Komisija za izradu Građanskog zakonika. Postoje opravdani pravno-politički ciljevi da se i održavanje ostavioca u stanju nesposobnosti za sačinjavanje testamenta sankcioniše nedostojnošću. Određena lica, naročito članovi ostaviočeve porodice, imaju dužnost da pomažu ostaviocu, što podrazumeva i određenu negu u bolesti i pomoć u lečenju. Propuštanje naslednika da izvrši takvu dužnost i održavanje ostavioca u stanju nesposobnosti za sačinjavanje testamenta takođe predstavlja neprihvatljiv atak na ostaviočevu slobodu testiranja koji zavređuje da bude sankcionisan nedostojnošću. Zbog toga bi ovaj razlog nedostojnosti u budućem Građanskom zakoniku valjalo formulisati na sledeći način: nedostojan je ... „onaj koji je umišljajno doveo ostavioca u

stanje trajne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja ili ga je umišljajno održavao u stanju trajne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja”.

Prilikom formulisanja ovog razloga za nedostojnost mora se voditi računa o njegovom skladu sa celinom naslednopravnih normi Građanskog zakonika. Otvoreno je pitanje sudbine ugovora o nasleđivanju. Prema važećim propisima taj ugovor je apsolutno ništav. Komisija za izradu Građanskog zakonika je pitanje dozvoljenosti zaključivanja ugovora o nasleđivanju između supružnika ostavila za sada otvorenim.²⁷ Ukoliko bi se zakonodavac opredelio da dozvoli zaključivanje ugovora o nasleđivanju između supružnika, onda formulacija ovog razloga za nedostojnost ne sme biti ograničena samo na nemogućnost za sačinjavanje zaveštanja, već bi morala da obuhvati i nemogućnost zaključivanja ugovora o nasleđivanju. U tom slučaju će biti preporučljivo da redaktori Građanskog zakonika, po uzoru na Nemački građanski zakonik, prihvate generični pojam za testament i ugovor o nasleđivanju, a to je „*raspolaganje za slučaj smrti* (Verfügung von Todes wegen)”. U slučaju da se u srpsko građansko pravo uvede ugovor o nasleđivanju između supružnika, ovaj razlog nedostojnosti bi trebalo da bude ovako redigovan: nedostojan je ... „onaj koji je umišljajno doveo ostavioca u stanje trajne nesposobnosti za sačinjavanje raspolaganja za slučaj smrti ili ga je umišljajno održavao u stanju trajne nesposobnosti za sačinjavanje raspolaganja za slučaj smrti”.

5. SPREČAVANJE OSTVARENJA NASLEDNOG REDA NA KOJI JE RAČUNAO OSTAVILAC

5.1. Opšte napomene

Komisija za izradu Građanskog zakonika predlaže uvođenje jednog veoma široko postavljenog razloga za nedostojnost. Nedostojan bi bio svako ko onemogućiti ili pokuša da onemogućiti ostvarenje onog reda nasleđivanja koji je ostavilac odredio ili hteo da odredi ili sa kojim je računao.

5.2. Analiza razloga

U praksi će biti sporno tumačenje izraza „ostvarenje onog reda nasleđivanja”. Moguće su dve interpretacije: 1) da se izraz red nasleđivanja tumači kao *nasledni red* ili 2) da se izraz red nasleđivanja tumači kao *redosled pozivanja na nasledstvo*.

Prvo tumačenje bi bilo previše usko i ograničeno isključivo na sferu zakonskog nasleđivanja, gde se jedino pojavljuju nasledni redovi. Prema

²⁷ Vlada Republike Srbije. Komisija za izradu Građanskog zakonika, *Rad na izradi Građanskog zakonika Republike Srbije. Izveštaj Komisije sa otvorenim pitanjima*, Beograd 2007, str. 147.

ovakvom tumačenju nedostojan bi bio samo onaj naslednik koji bi sprečio da svojstvo naslednika steknu pripadnici onog naslednog reda koji je, prema željama ostavioca, trebalo da se pozove na nasleđe. Sledstveno tome, nedostojan je ostaviočev brat koji prinudi ostaviočevog usvojenika da da negativnu naslednu izjavu, jer na taj način stvara situaciju u kojoj zaoštavština neće pripasti nasledniku iz prvog naslednog reda, već naslednicima drugog naslednog reda. S druge strane, ne bi bio nedostojan ostaviočev brat koji je prinudio svoju sestru da se odrekne nasledstva i tako postao jedini naslednik, jer takva radnja nije imala za posledicu promenu naslednog reda koji se pozvao na nasleđivanje — u svakom slučaju, i sa sestrom i bez sestre, nasleđuje drugi nasledni red. Očigledno je da ovakvo usko tumačenje vodi neprincipijelnim i nepravičnim rešenjima, tako da ga ne treba uzimati u obzir prilikom analize predložene rešenja za budući Građanski zakonik.

Ako se izraz red nasleđivanja shvati kao redosled pozivanja na nasleđe, takvo tumačenje je šire i može se protegnuti ne samo na zakonsko, već i na testamentarno i eventualno na ugovorno nasleđivanje. Kod ovog razloga nedostojnosti treba poći od toga da ostavilac ima određenu projekciju o tome koja lica će nakon njegove smrti postati njegovi naslednici i koliko će naslediti. Tu projekciju ostavilac izražava na tri načina: kroz sastavljena raspolaganja za slučaj smrti, kroz planirana raspolaganja za slučaj smrti ili kroz saglašavanje sa normama zakonskog nasleđivanja. Svaki akt kojim bi se sprečilo ostvarenje onog redosleda pozivanja na nasleđe sa kojim je ostavilac računao, vodio bi nedostojnosti. Kroz ovakvo formulisanu odredbu podveo bi se čitav niz postupaka kojima se neposredno ili posredno utiče na naslednopravne posledice ostaviočeve smrti. Ilustracije radi, nedostojan bi bio da nasledi onaj naslednik koji prevarom navede ili prinudom natera ostavioca da testamentarno raspoláže jer onemogućava ostvarenje onog redosleda pozivanja na nasleđivanje na koji je ostavilac računao. Takođe, onaj koji za života usmrti potencionalnog ostaviočevog naslednika, bio bi nedostojan za nasleđivanje. Ista sankcija bi pogodila lice koje prinudom natera svog sanaslednika da da negativnu naslednu izjavu. Onaj koji uništi, sakrije ili falsifikuje ostaviočev testament takođe bi bio nedostojan, jer onemogućava nastupanje onih naslednopravnih posledica koje je ostavilac hteo da odredi.

Ovakvo tumačenje bi bilo mnogo pravičnije. Sankcionisalo bi svaki pokušaj pretendenta na nasledstvo da protivpravno kreira drugačiji redosled pozivanja na nasledstvo od onog koji je želeo ostavilac. Međutim, čak i onda kada bi praksa prihvatila šire tumačenje ovako formulisanog razloga za nedostojnost, to ne bi moglo da otkloni njegov ozbiljni nedostatak, koji se sastoji u tome što on ne može da obuhvati nedozvoljena zadiranja u sferi singularne sukcesije. Naime, singularni sukcesori nisu naslednici i ne učestvuju ni u kakvom „redu nasleđivanja”. Shodno tome, čak i najšire gramatičko tumačenje termina „red nasleđivanja” ne bi dalo pravni osnov da se za nedostojnog oglasi onaj ko nedozvoljeno kreira ili sprečava slučajeve singularne sukcesije. Uzmimo da ostavilac ima sina i

ćerku. Red nasleđivanja na koji ostavilac računa je da nakon njegove smrti njih dvoje postanu naslednici i dobiju po 1/2. Ovaj red se ne menja ni u slučaju kada sin prinudi ostavioca da mu ostavi kuću u legat, kao i u situaciji u kojoj bi sin uništio punovažan testament kojim zaveštalac ostavlja svojoj ćerki neki legat. Nesumnjivo je da postoji opravdana potreba da i ovakvi slučajevi zadiranja u ostaviočevu slobodu testamentarnog raspolaganja budu razlog za nedostojnost. Analogija se ovde ne može primenjivati zbog principa numerus clausus razloga za nedostojnost, tako da će ovakvi slučajevi ostati nesankcionisani.

Ozbiljan nedostatak ovakvog rešenja tiče se odsustva umišljaja. Iz zakonske formulacije proističe da je za nedostojnost dovoljno da naslednik preduzme neku radnju koja sprečava nastupanje onog redosleda pozivanja na nasleđivanje koji je ostavilac želeo. Na takav zaključak upućuje i sistemsko tumačenje odredbe koja propisuje razloge za nedostojnost. Ako se kod prvog i drugog razloga insistira na postojanju umišljaja, a kod ovog razloga se umišljaj ne pominje, teško da bi se moglo braniti stanovište po kome je zakonodavac ovde pretpostavio postojanje umišljaja. Shodno tome, kod ovog razloga nedostojnosti je irelevantno da li je naslednik određenu radnju (na primer, lišenje života potencionalnog naslednika) preduzeo iz zle namere ili iz nepažnje. Takođe je irelevantna namera zbog koje je naslednik preduzeo određenu radnju. Tako, kada je reč o uništavanju ostaviočevog testameta, prema predlogu budućeg Građanskog zakonika, irelevantni su razlozi zbog kojih je potencionalni naslednik uništio testament. Važeće pravo zahteva postojanje umišljaja i namere da se spreči ostvarenje ostaviočeve poslednje volje. Ovakvo rešenje narušava pravno-političke ciljeve na kojima se zasniva ustanova nedostojnosti. Videli smo da nedostojnost predstavlja građanskopravnu kaznu, što podrazumeva umišljaj, kao nužnu pretpostavku kažnjavanja. Propisivanje ovakvog razloga za nedostojnost sprečavaće kandidate za nasledstvo da postanu naslednici i onda kada preduzmu neku radnju koja im se ne može pripisati u krivicu.

Novi razlog za nedostojnost otvara prostor za stvaranje problema prestignutog (hipotetičkog) kauzaliteta. Prema izričitiom slovu predložene odredbe, nedostojnost nastupa, između ostalog, i onda kada naslednik spreči ostvarenje onog reda nasleđivanja *sa kojim je ostavilac računao*. Kandidat za naslednika, kome preti sankcija nedostojnosti, mogao bi se braniti dokazivanjem da ostavilac nije ni mogao da računa na određen redosled pozivanja na nasleđe. Drugim rečima, naslednik može isticati da je učinio nešto što bi se inače dogodilo po redovnom toku stvari i da njegova radnja zapravo ništa nije promenila u sferi naslednopravnih posledica. Ovo možemo ilustrovati na već iznetom primeru ostavioca, njegovog sina i unuka. Ostaviočev unuk, koji je ubio ostaviočevog sina pre ostaviočeve smrti, biće nedostojan da nasledi, jer je sprečio ostvarivanje onog reda nasleđivanja na koji je ostavilac računao. Ali ako je ostaviočev sin bio teško bolestan i ako se dokaže da bi umro pre ostavioca, onda se pojavljuje pitanje hipotetičkog kauzaliteta. Redosled nasleđivanja na koji je računao

ostavilac ionako ne bi nastupio. Skora prirodna smrt ostaviočevog sina sprečila bi nastupanje onih naslednopravnih dejstava sa kojima je ostavilac računao, tako da predstavlja hipotetički uzrok, tj. onaj uzrok koji bi dejstvovao da nije prestignut radnjom ostaviočevog unuka. Da li postoja-
nje hipotetičke uzročnosti oslobađa ostaviočevog unuka sankcije nedostoj-
nosti?

5.3. Kritički osvrt

Komisija za izradu Građanskog zakonika nije obrazložila ove izme-
ne, tako da se ne može pouzdano govoriti o tome šta je njihov ratio. Me-
đutim iz same formulacije može se naslutiti postojanje dva pravopolitič-
ka cilja. Jedan se ogleda u zaštiti slobode testiranja. Drugi se sastoji u te-
žnji da se sankcioniše lice koje je na nedozvoljeni način pokušalo da po-
pravi svoju naslednopravnu poziciju. Nepreciznost u formulaciji ove od-
redbe mnoga nedozvoljena ponašanja ostavlja nesankcionisanim (kao što
su ona koja se tiču singularnih sukcesora), a s druge strane otvara prostor
za nastupanje nedostojnosti usled događaja koji se nasledniku ne mogu
pripisati u krivicu. Zbog toga se ne može reći da su ostvareni pravopoliti-
čki razlozi koji opravdavaju institut nedostojnosti.

Zaštita slobode testiranja putem nedostojnosti u uporednom pravu je
izvršena propisivanjem preciznijih i konkretnijih razloga. Tako, § 2339.
st. 2—4. Nemačkog građanskog zakonika predviđa da je nedostojan onaj:
ko umišljajno i protivpravno spreči ostavioca da sastavi ili opozove ras-
polaganje za slučaj smrti, ko prevarom ili protivpravnom prinudom nave-
de ostavioca da sačini ili opozove raspolaganje za slučaj smrti, ili je u po-
gledu ostaviočevog raspolaganja za slučaj smrti osuđen za krivično delo
iz §§ 267, 271—274 Krivičnog zakonika.²⁸ U poređenju sa rešenjem koje
predlaže Komisija za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije ova-
kvo rešenje je obuhvatnije, jer se odnosi i na slučajeve singularne sukce-
sije, a u isto vreme pruža mnogo veću pravnu sigurnost i izvesnost, koja
je neophodna kada je reč o ograničavanju jednog ustavom zajemčenog
prava.

Navedeni razlozi navode na zaključak da je celishodnije da redaktori
Građanskog zakonika odustanu od ovog razloga za nedostojnost i da se
vrate rešenjima iz dosadašnjih zakona o nasleđivanju koja su preciznija,
obuhvatnija, a ujedno i saobraznija rešenjima u uporednom pravu.²⁹ Po-
željno je da se u budućem Građanskom zakoniku umesto ovakvog razloga
za nedostojnost, zadrže dosadašnja dva koja su se ticala zadiranja u osta-
viočevu slobodu testiranja. Prema tome, nedostojan bi bio: 1) onaj koji je

²⁸ U pitanju su radnje falsifikovanja ostaviočevog raspolaganja za slučaj smrti. V. Edenhofer, str. 2137.

²⁹ Uporedi čl. 540. tač. 3. i 4. Švajcarskog građanskog zakonika sa čl. 4. tač. 2. Zakona o nasleđivanju Srbije iz 1995. i čl. 131. tač. 2. i 3. Zakona o nasleđivanju iz 1995. godine.

prinudom ili pretnjom naterao, ili prevarom naveo ostavioca da napravi ili opozove testament ili neku odredbu testamenta, ili ga je sprečio da to učini; 2) onaj koji je uništio, sakrio ili falsifikovao testament ostaviočev u nameri da spreči ostvarivanje poslednje volje ostaviočeve. Naravno, ukoliko bi zakonodavac dozvolio mogućnost zaključivanja ugovora o nasleđivanju između supružnika, u predloženim formulacijama reč „zaveštanje” se mora zameniti rečju „raspolaganje za slučaj smrti”.

6. ŠTA JE TREBALO PROMENITI?

Predlog Gradanskog zakonika zadržao je nepromenjen poslednji razlog nedostojnosti. Redaktori su propustili da poboljšaju onaj razlog nedostojnosti koji je bio najsporniji u teoriji i praksi. Naime, u teoriji postoji najveća nesaglasnost oko tumačenja formulacije „teže ogrešenje o zakonsku obavezu izdržavanja prema ostaviocu”.

Među autorima je, pre svega, bilo sporno šta znači „zakonska obaveza izdržavanja”. Prema jednom shvatanju reč je o svakoj obligaciji izdržavanja koja se može prinudno ostvariti sudskim putem, pri čemu je irelevantan njen pravni osnov, tj. da li potiče iz ugovora, legata ili iz porodičnopravne veze.³⁰ Prema drugom shvatanju, koje je pravilnije, ovaj razlog nedostojnosti obuhvata teže ogrešenje o onu obavezu izdržavanja koje proističe iz propisa porodičnog prava.³¹ Prema tome, sin koji ne izvršava obaveze iz ugovora o doživotnom izdržavanju koji je zaključio sa svojim ocem, neće biti nedostojan da ga nasledi.

Mnogo je veća nesaglasnost među autorima u pogledu toga kada se ogrešenje o zakonsku obavezu izdržavanja ima smatrati „težim”. Prema jednom shvatanju teže ogrešenje postoji kada naslednik svesno i namerno izbegava da udovolji ovoj svojoj obavezi, a inače je u mogućnosti da je ispuni.³² Ako se ovakva interpretacija sagleda kroz prizmu pravnih činjenica koje se moraju ostvariti da bi nastala zakonska obligacija izdržavanja, onda se dolazi do zaključka da skoro svako ogrešenje o obavezu izdržavanja predstavlja teže ogrešenje. U većini slučajeva zakonska obaveza izdržavanja ne može nastati ako dužnik izdržavanja nema mogućnost da daje izdržavanje. Porodični zakon predviđa da je obaveza izdržavanja: supružnika, vanbračnog partnera, punoletnog deteta koje se redovno školuje, roditelja, brata, sestre, maćehe i očuha uslovljena mogućnostima dužnika izdržavanja.³³ Ako dužnik izdržavanja nije u mogućnosti da daje izdržavanje, obligacija izdržavanja neće ni nastati. Izuzetak je predviđen, na primer, kod obaveze roditelja da izdržava maloletno dete, jer ta obaveza nije uslovljena dužnikovim mogućnostima. Samo u takvim situacijama, koje

³⁰ U tom smislu: Kreč/Pavić, *op. cit.*, str. 426.

³¹ U tom smislu: Antić/Balinovac, *op. cit.*, str. 112.

³² Kreč/Pavić, *op. cit.*, str. 426. Slično: Antić/Balinovac, *op. cit.*, str. 112.

³³ Vidi čl. 151. st. 1, 152. st. 1, 155. st. 2, 156. st. 1, 157. i 159. st. 3. Porodičnog zakona („Sl. glasnik RS”, br. 18/2005).

su izuzetak od opšteg principa, ovakvo tumačenje bi imalo smisla. Tako, roditelj je uvek u obavezi da izdržava svoje maloletno dete. Ako ne vrši svoju obavezu zato što nema dovoljno sredstava za sopstveno izdržavanje, onda se njegovo ogrešenje o zakonsku obavezu izdržavanja neće smatrati težim, i on će moći da nasledi svoje dete.

Prema drugom shvatanju, težina ogrešenja o zakonsku obavezu izdržavanja zavisi od toga koliko je trajalo kršenje te obaveze i kakve je posledice ostavilo na poverioca izdržavanja.³⁴ Ogrešenje će se smatrati težim ako je trajalo duže vremena ili ako je imalo za posledicu psihičku patnju ili materijalnu oskudicu poverioca izdržavanja.

Sudskoj praksi ovakva tumačenja nisu bila od velike pomoći, tako da je ovaj razlog nedostojnosti još uvek ostao prilično neodređen. I dalje je ostao otvoren veliki prostor za arbitrarnost sudova, kao i za neujednačenu primenu prava, što nije nimalo poželjno, naročito ako se radi o ograničenju jednog ustavom zagaranovanog prava. Zbog toga je poželjno da ovaj razlog nedostojnosti bude mnogo precizniji. Redaktori Građanskog zakonika bi mogli da se ugledaju na precizniju formulaciju iz čl. 195. Krivičnog zakonika.³⁵ Sledstveno tome, nedostojan bi bio onaj ko nije davao izdržavanje za ostavioca, koga je po zakonu bio dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom.

Nepreciznost ovog razloga za nedostojnost ostavila je prostor sudovima da ponašanje naslednika prema ostaviocu sagledavaju kroz jedan širi kontekst ispunjavanja njihovih međusobnih porodičnihopravnih dužnosti, a ne samo kroz dužnost zakonskog izdržavanja. Kao ilustracija može poslužiti rešenje Okružnog suda u Beogradu, GŽ 10266/1996, od 8. XI 1996.³⁶ U ovom slučaju kandidat za naslednika je ostaviočev otac. Sud je utvrdio da je otac otišao u inostranstvo kad njegovo dete nije navršilo ni godinu dana, kao i da se neredovno starao o njegovom izdržavanju. Kada je ostavilac navršio 14 godina, otišao je kod svog oca. Tamo je počeo da se drogira, a u šesnaestoj godini napušta oca i živi samostalno sve do svoje smrti. Polazeći od ovakvog činjeničnog stanja Okružni sud u Beogradu nalaže prvostepenom sudu da „ocenom svih izvedenih dokaza oceni da li je tuženi do te mere zanemarivao svoje roditeljske obaveze u pogledu izdržavanja, kao i staranja o ponašanju deteta koje se odalo drogi, da bi se zbog toga mogao smatrati nedostojnim za nasleđivanje”. Iz citiranog dela odluke vidi se da pažnja suda nije usmerena samo na obavezu roditelja da izdržava dete, već i na ostale roditeljske dužnosti, kao što su staranje o detetu i vaspitavanje deteta.

Važeće pravilo, predviđeno u čl. 4. tač. 4. Zakona o nasleđivanju, ne daje osnov sudovima da prilikom odlučivanja o postojanju nedostojnosti

³⁴ U tom smislu: Mitić, *Nedostojnost za nasleđivanje*, Pravni život, br. 6/1966, str. 14.

³⁵ „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005.

³⁶ Objavljeno kod: Antić/Đurđević, *Priručnik za nasledno pravo*, Beograd 2009, str. 72—73.

uzimaju u obzir i izvršavanje porodičnopravnih dužnosti ličnog karaktera. Međutim, pomenuti pristup sudova otvara pitanje ispravnosti ovakvog zakonodavčevog stava. Ustanova nedostojnosti je, između ostalog, i izraz porodičnopravne pravičnosti, jer ako neko propusti da vrši zakonsku dužnost izdržavanja svog ostavioca, nije pravično da postane njegov naslednik. Međutim, između ostavioca i njegovih potencionalnih naslednika mogu postojati još neke porodičnopravne dužnosti. Obaveza roditelja da se staraju o ličnosti i vaspitanju svoje dece nije ništa manje važna od obaveze da ih izdržavaju. Postavlja se pitanje da li bi trebalo predvideti da je nedostojan onaj koji je prema ostaviocu lišen roditeljskog prava?

U nekim pravnim sistemima, nedostojnost nastaje kao posledica povrede i drugih porodičnopravnih dužnosti, a ne samo zakonske obaveze izdržavanja. Tako, § 540. Austrijskog građanskog zakonika predviđa da je nedostojan onaj koji grubo zamenari obaveze prema ostaviocu koje proističu iz odnosa roditelj — dete. Zakon o braku i porodičnim odnosima³⁷ je u čl. 302. st. 2. predviđao da sud može odbiti zahtev za izdržavanje roditelja koji je bio lišen roditeljskog prava. Iako to nije eksplicitno napomenuto u Porodičnom zakonu, lišenje roditeljskog prava i danas predstavlja razlog da odbije zahtev za izdržavanje roditelja. Naime, zasnivanje obaveze deteta da izdržava roditelja koji je lišen roditeljskog prava predstavlja očiglednu nepravdu za dete.³⁸ Poželjno je da se katalog razloga za nedostojnost proširi sa lišenjem roditeljskog prava prema ostaviocu. Na taj način bi se afirmisala pravičnost u porodičnopravnim odnosima kao i zaštita prava deteta.

Prilikom normiranja razloga za nedostojnost, tradicionalno, jedno uz drugo idu teže ogrešenje o zakonsku obavezu izdržavanja ostavioca i uskraćivanje nužne pomoći ostaviocu. Ovaj manir su sledili i redaktori predloga Građanskog zakonika. Pristup nije dobar iz dva razloga. Prvo, povezuju se dva potpuno nezavisna životna događaja. Drugo, ovakvo povezivanje može navesti na zaključak da do nedostojnosti dolazi samo onda kada je ogrešenje o zakonsku obavezu izdržavanja imalo za posledicu ugrožavanje ostaviočevog života ili zdravlja. U konačnom tekstu Građanskog zakonika ova dva razloga bi trebalo razdvojiti. Imajući u vidu izloženo, preporučljivo je da se poslednji razlog nedostojnosti iz predloga Građanskog zakonika razdvoji u dva posebna razloga koji bi bili formulisani na sledeći način: nedostojan je: 1) onaj koji je lišen roditeljskog prava prema ostaviocu, kao i onaj koji nije davao izdržavanje za ostavioca, koga je po zakonu bio dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom; 2) onaj koji nije hteo ukazati ostaviocu nužnu pomoć.

³⁷ „Sl. glasnik SRS”, br. 22/1980.

³⁸ Vidi čl. 156. st. 2. Porodičnog zakona.

7. ZAKLJUČAK

Izmene razloga za nedostojnost koje predlaže Komisija za izradu Građanskog zakonika nisu unapredile ovaj institut. Ukinuta su dva nesporna razloga, koji su svojevremeno preuzeti iz Švajcarskog građanskog zakonika, a umesto njih su formulisana nova pravila. Nove odredbe ne poseduju potrebnu preciznost, niti su u stanju da odgovore pravno-političkim ciljevima ustanove nedostojnosti. S druge strane, Komisija je propustila da otkloni neke nedostatke rešenja u važećem Zakonu o nasleđivanju.

Poželjno je da se Komisija za izradu Građanskog zakonika osloni na postojeća rešenja, koja su formulisana 1955. godine, uglavnom po uzoru na čl. 540. Švajcarskog građanskog zakonika, koja su važila preko 50 godina, a preživela su reformu naslednog prava u mnogim državama koje su nastale na prostoru bivše SFRJ. Izmene su poželjne samo kod onih razloga čije je tumačenje bilo sporno u praksi, i to u pravcu njihovog preciziranja. Polazeći od uporednopravnih rešenja i iskustava u domaćoj teoriji i praksi, preporučljivo je da odredba koja uređuje razloge za nedostojnost bude formulisana na sledeći način:

Ne može naslediti na osnovu zakona ili zaveštanja, niti steći kakvu korist iz zaveštanja (nedostojan je):

1) onaj koji je sa umišljajem lišio života ostavioca ili je pokušao da ga liši života;

2) onaj koji nije hteo ukazati ostaviocu nužnu pomoć;

3) onaj koji je umišljajno doveo ostavioca u stanje trajne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja ili ga je umišljajno održavao u stanju trajne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja;

4) onaj koji je prinudom ili pretnjom naterao, ili prevarom naveo ostavioca da napravi ili opozove zaveštanje ili neku odredbu zaveštanja, ili ga je sprečio da to učini;

5) onaj koji je uništio, sakrio ili falsifikovao ostaviočevo zaveštanje u nameri da spreči ostvarivanje poslednje volje ostaviočeve;

6) onaj koji je lišen roditeljskog prava prema ostaviocu, kao i onaj koji nije davao izdržavanje za ostavioca, koga je po zakonu bio dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom.

U slučaju da Građanski zakonik prihvati mogućnost zaključivanja ugovora o nasleđivanju između supružnika, u predloženim formulacijama reč zaveštanje se zamenjuje rečju raspolaganje za slučaj smrti.

ON THE REFORM OF THE REASONS FOR UNWORTHINESS TO INHERIT

Dejan B. Đurđević, Ph.D.

Senior lecturer at the Faculty of Law, University of Belgrade

Summary

The author analyzes the reasons for unworthiness to inherit that are proposed by the Commission working on the Draft Civil Code of the Republic of Serbia, (which was appointed by the Government of the Republic of Serbia in 2006) and concludes that two changes have been made. The first change has been done following the example of the § 2339, item 1. of the German Civil Code and it provides that the person is unworthy to inherit if he/she willingly puts the testator in the state of permanent incapability to make a will. The second change relates to the introduction of the new reason for the unworthiness to inherit, proclaiming that the person is unworthy to inherit if he/she obstructs or tries to obstruct the line of inheritance established by the testator or intended to be established by the testator or counted on by the testator. The author concludes that the changes did not improve the existing system of unworthiness to inherit. The proposed changes do not possess a necessary accuracy, and they are not able to respond to the legal and political goals of the concept of unworthiness to inherit. On the other hand, the Commission omitted to remove the shortcoming of the unworthiness reason related to the major infringement of a duty to financially support the testator. The author proposes that the Commission working on the Civil Code shall rely on the existing solutions that were created following the example of Article 540 of the Swiss Civil Code. The most significant changes would relate to a more precise establishment of the reasons for unworthiness to inherit that relate to the infringement of a duty to financially support the testator. In addition to that, a proposal has been made to include the deprivation of the parental right into the reasons for unworthiness to inherit, because that would support the principle of family law justice and child protection.

Keywords: heir, preconditions for inheritance, unworthiness to inherit, draft Civil Code of the Republic of Serbia